

Apie disertacijų gynimą Vilniaus universiteto Istorijos fakultete

NUO „AUKSO LEGENDOS“ IKI „ŠVENTŪJŲ GYVENIMŲ“

Apie Gitos Drungilienės daktaro disertaciją „LDK katalikiškoji hagiografija: recepcija, sklaida ir šventųjų kulto bruožai XIV a. pabaigoje – XVII a. pradžioje“ ir jos gynimą

Nuo pirmųjų krikščionybės amžių plėtojęs ir Viduramžiais neatsiejama tikinčiųjų gyvenimo dalimi tapęs šventųjų kultas skleidėsi įvairiomis meno formomis. Kartu buvo kuriama su šventaisiais ir jų kultu susijusi raštija – hagiografija, pasakojanti apie jų gyvenimą, mirtį ir Dievo per juos vykdytus stebuklus. Hagiografinė literatūra turėjo įkvėpti tiek skaitančius, tiek klausančius tikinčiuosius siekti krikščioniško gyvenimo idealų.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) funkcionavusi atsivežtinė ir vėliau pradėta kurti vietinė katalikiškoji hagiografija buvo 2016 m. kovo 10 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete (ap)gintos Gitos Drungilienės disertacijos „LDK katalikiškoji hagiografija: recepcija, sklaida ir šventųjų kulto bruožai XIV a. pabaigoje – XVII a. pradžioje“ objektas. Gynimo tarybą sudarė ne tik istorikai prof. dr. Rimvydas Petrauskas (pirmininkas) (Vilniaus universitetas), doc. dr. Liudas Jovaiša (Vilniaus universitetas), prof. dr. Vaida Kamuntavičienė (Vytauto Didžiojo universitetas), bet ir filologas doc. dr. Mintautas Čiurinskas (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) bei menotyrininkas dr. Mindaugas Paknys (Lietuvos kultūros tyrimų institutas). Stebėti gynimo susirinko

disertantės artimieji, draugai, bendradarbiai ir Istorijos fakulteto bendruomenės nariai.

Pristatydama disertaciją G. Drungilienė paabrėžė, kad XIV a. pabaigoje–XVII a. pradžioje LDK funkcionavusi hagiografija yra visų pirma reikšmingas šaltinis ankstyvajai krikščionybės Lietuvoje istorijai tirti. Be to, su šventaisiais susijusios raštijos visumos rekonstrukcija ir analizė padeda geriau suvokti šventųjų kulto gerbimo išraiškas ir vystymosi ypatybes, skaitytojų pamaldumo tendencijas, pagaliau leidžia naujai pažvelgti į šventųjų gerbimo reiškinių LDK visuomenėje. Tyrimo chronologines ribas nulėmė tiek jau nusistovėjusi Lietuvos krikščionybės istorijos periodizacija, tiek lūžiniai momentai LDK hagiografijos istorijoje – Jokūbo Voraginiečio „Aukso legendos“ recepcija ir paplitimas pirmaisiais dešimtmečiais po Lietuvos krikšto ir Vilniuje Petro Skargos parašytų „Šventųjų gyvenimų“ pasirodymas 1579 m.; simboline ribine data tampa paskutinės paties autoriaus redakcijos leidimas 1610 m. Disertantė išsikėlė tikslą atskleisti katalikiškosios hagiografinės literatūros recepciją, sklaidą ir šventųjų kulto bruožus LDK. Išsikelto tikslo ji siekė, nagrinėdama ir tokio pobūdžio tekstams įprastus (hagiografijos kūrinių atsiradi-

mas Lietuvoje ir jų repertuaras, vietinė raštija apie šventuosius, P. Skargos „Šventųjų gyvenimai“, ir už tradicinių hagiografijos tyrinėjimų problematikos ribų išeinančius bei tekstų apie šventuosius reikšmę visuomenėje geriau suvokti padedančius klausimus (skaitytojai ir jų interesai, skaitančiosios visuomenės pamaldumas šventiesiems). Platus klausimų spektras ir įvairūs šaltiniai – nuo aptariamo laikotarpio bibliotekų katalogų iki marginalijų hagiografinių tekstų paraštėse – leido disertantei atskleisti šio fenomeno daugialypumą ir reikšmę skirtingo socialinio statuso individams.

Pradėdamas mokslinę diskusiją, M. Čiurinskas pasidžiaugė, kad paskutinius 25 metus vykdomi hagiografijos tyrinėjimai ir toliau eina į priekį, ir pabrėžė anksčiau atliktų tyrimų, prie kurių prisidėjo ir pati G. Drungilienė, reikšmę šiai, jo teigimu, apibendrinamojo pobūdžio disertacijai. Tarybos nario nuomone, sunkoka taupiai atsakyti, apie ką yra šis darbas: ar tai tekstas apie hagiografinės literatūros funkcionavimą, ar hagiografinės literatūros pobūdį, šventųjų gerbimo sampratą ir praktiką, hagiografinės literatūros – tiek atvežtinės, tiek vietinės – tyrimas, o gal tai darbas apie pamaldumą, kulto kilmę, dvasinį gyvenimą ir hagiografijos skaitymo ir funkcionavimo LDK istoriją. Pagaliau, į kokią mokslo darbų klasifikacijos „lentyną“ galima „padėti“ šį tekstą: ar tai kultūros istorijos, tarpdisciplininis, ar dar kokio kitokio pobūdžio tyrimas. M. Čiurinskas iškėlė klausimą, ar disertacija nėra pernelyg eklektiška – nors atlikti mažesni tyrimai yra reikšmingi, vis dėlto jie kartu yra skirtingi. Pateikęs dar keletą pastabų dėl selektyviai pasirinktų šaltinių ir reiškinių, kartais pernelyg paprasto stiliaus ar kai kurių teiginių kategoriškumo, docentas visgi apibendrina, kad disertacijoje naujumo yra daug ir mūsų žinojimas apie ankstyvąją hagiografiją LDK nuo šiol bus daug išsamesnis. Disertantė, reaguodama į M. Čiurinsko pastabas,

atsakė, kad ši disertacija yra darbas apie hagiografijos sklaidą, jos sąsajas su šventųjų kultu ir patį šventųjų kultą. Tai yra kultūros istorijos plačiąja prasme tyrimas, kuriame susilieja tiek Bažnyčios ir literatūros istorija, tiek knygotyra. G. Drungilienės teigimu, ir smulkesni disertacijos skyriai yra svarbūs, nes padeda atskleisti kitus reikšmingus hagiografijos ir jos funkcionavimo LDK visuomenėje ypatumus.

Savo atsiliepime L. Jovaiša pabrėžė, kad ginama disertacija yra naujoviškas, aktualus ir profesionalus tyrinėjimas, kurio sąlyginį eklektiškumą nulėmė tai, kad autorei teko ieškoti savo nišos esamos istoriografijos kontekste. Disertacijoje gvildenami iki šiol menkai ištirti klausimai, o docento nuomone, ypač originalus darbo momentas – LDK istorinių realiųjų paieškos P. Skargos hagiografiniuose tekstuose, kai pati hagiografija tampa istoriniu šaltiniu. L. Jovaiša tvirtino, kad G. Drungilienės atliktas tyrimas išeina už įprastos istoriografijos ribų, o hagiografija traktuojama ne kaip uždaras pakankamas tyrinėjimo objektas, bet kaip LDK visuomenės gyvenimo dalis. Tęsdamas pasisakymą, L. Jovaiša teigė, kad 6 skyrius („Skaitančios visuomenės pamaldumas šventiesiems“), nors ir suteikia disertacijai papildomą perspektyvą, kartu kelia ir teminę eklektiką. Dalis tyrimo rezultatų, ypač pateiktų kai kuriose lentelėse ar diagramose, esą yra savaime suprantami ir iš anksto numanomi (pvz., kad dauguma hagiografinės literatūros priklausė vienuolynams ir dvasininkams). Be to, kai kurie apibendrinimai esą pagrįsti pernelyg fragmentiškais šaltiniais. L. Jovaiša taip pat užsiminė apie tokio pobūdžio tyrimuose neišvengiamai kylančią šaltinių išlikimo ir reprezentatyvumo problemą ir pasiūlė keletą galimų tyrimo priedų. Baigdamas recenziją, docentas apibendrina, kad disertacija bus reikšminga ir vėlesniems tyrinėjimams. Atsakydama į pastabas G. Drungilienė pabrėžė, kad 6 skyriuje keletu pavyzdžių siekta parody-

ti, kaip hagiografija yra susijusi su konkrečių individų pamaldumo tendencijomis.

Paskui kalbėjusi V. Kamuntavičienė teigė, kad, nors hagiografijos tema Lietuvos istoriografijoje nėra nauja, vis dėlto buvo juntamas apibendrinamųjų darbų poreikis – šią spragą užpildo disertacija, kurioje pateikiamas išsamus vaizdas nuo užuomazgų Europoje iki pat pirmojo LDK šventojo kanonizavimo. Nors profesorė, kaip ir L. Jovaiša, atkreipė dėmesį į šaltinių išlikimo ir reprezentatyvumo problemą, pasigedo struktūros ir priedų reikalingumo pagrindimo bei išsamesnės ikonografijos analizės, vis dėlto pasidžiaugė, kad disertacijoje buvo išnaudotos tiek *macro*-, tiek *micro*istorijos dimensijos, o tai leido visapusiškiau ištyrinėti fenomeną. Disertantė, reaguodama į pastabas, pripažino, kad šaltinių išlikimas ir reprezentatyvumas yra išties opi problema ir galimos įvairios naujų tekstų paieškos galimybės. Vis dėlto turimi šaltiniai leidžia daryti apibendrinimus, o net ir fragmentiški duomenys (pvz., Vilniaus dominikonų bibliotekos katalogas) atskleidžia, kurios knygos apie šventuosius buvo labiau paplitusios.

Į mokslinę diskusiją įsitraukęs M. Paknys teigė, kad, perskaitęs disertaciją, pasijuto šiek tiek apgautas, nes pavadinimas žadėjęs vieną hagiografijos istoriją iki XVII a. pradžios. Pripažindamas, kad darbas yra vertingas ir bus naudingas kitiems tyrinėtojams, M. Paknys pasiūlė ne tik keletą papildomų nuorodų, bet ir alternatyvų pavadinimą, kuris, jo manymu, geriau atspindėtų disertacijos turinį, – „[Petro] Skargos „Šventųjų gyvenimai“ ir ištakos“. Tarybos narys savo pasiūlymą motyvavo tuo, kad P. Skargos veikalo analizė yra solidžiausia disertacijos dalis. Atsakydama į M. Paknio komentarus, disertantė paaiškino, kad LDK ha-

giografijos istorijoje didelę reikšmę turi ne tik P. Skargos „Šventųjų gyvenimai“, bet ir Jokūbo Voraginečio „Aukso legenda“, dominavusi jau XV a.

Tarybos pirmininkas R. Petrauskas paabrėžė, kad disertantė atliko didelį ir kruopštų darbą – peržiūrėjo gausią medžiagą, nors pasigedo nuoseklesnės užsienio bibliotekų rinkinių analizės. Profesorius paantrino tiek L. Jovaišai, tiek V. Kamuntavičienei dėl šaltinių išlikimo ir reprezentatyvumo problemos, taip pat pasiūlė didikų pamaldumą šventiesiems tirti, pasitelkiant ne tik jų funduotų bažnyčių titulatūras, bet ir vardus. R. Petrausko teigimu, nagrinėjant Alberto Goštauto atvejį, buvo galima daugiau dėmesio skirti ir jo genealogijai – tai būtų leidę geriau suvokti, kodėl jis turėjo ypatingą ryšį su konkrečiais šventaisiais. Trumpai atsakydama į pastabas, G. Drungilienė paaiškino, kaip buvo pasirinkti disertacijos šaltiniai ir kad jų buvo ieškoma pasitelkiant ir spausdintus užsienio bibliotekų katalogus, nors paieškos ne visada buvo rezultatyvios.

Galiausiai žodis buvo suteiktas moksliniam vadovui dr. Dariui Baronui. Jis ne tik pasidžiaugė kryptingu G. Drungilienės darbu, bet ir pats įsitraukė į diskusiją, išreikšdamas savo nuomonę dėl kai kurių gynimo metu disertantei pasakytų priekaištų ar klausimų. Tarybos narių balsavimo rezultatai tik patvirtino tai, ką buvo galima numanyti stebint taikų, sklاندų ir neužtrukusių disertacijos gynimą, – G. Drungilienei buvo vienbalsiai suteiktas humanitarinių mokslų daktaro laipsnis. G. Drungilienės parengta disertacija tapo dar viena reikšminga pozicija vis gausėjančiame Lietuvos hagiografijos tyrinėjimų sąrašė ir praturtino istoriografiją naujomis įžvalgomis iki tol nedaug dėmesio tesulaukusiais klausimais.

Martynas Jakulis